

Voorwoord

Op het moment dat de proeven van dit boek werden gecontroleerd, werden we op 22 maart 2016 geconfronteerd met de zware terroristische aanslagen in Brussel. Als redacteurs van dit boek werden we meteen met de neus op de feiten gedrukt: de kloof tussen theorie en praktijk is nog verre van overbrugd. De recente gebeurtenissen leren ons dat het opzet van dit praktijkboek brandend actueel is: hoe kunnen we in de praktijk omgaan met fenomenen als radicalisering en terrorisme en hoe maken we de overstap van theoretische verklaringsmodellen naar realiseerbare en effectieve initiatieven en maatregelen?

De vraag die na elke aanslag steeds terugkomt: hoe kunnen we zo iets in de toekomst voorkomen? De schreeuw om meer bevoegdheden en meer capaciteit om harder en sneller te kunnen optreden klinkt steeds luider bij de veiligheidsdiensten en vindt stilaan ook gehoor. Daartegenover heerst er een zeker realisme, zelfs fatalisme, onder de bevolking, waarbij men ervan uitgaat dat zelfs mits het in acht nemen van alle mogelijke securitymaatregelen, nog steeds geen absolute garantie kan geboden worden dat soortgelijke aanslagen in de toekomst niet meer zullen plaatsvinden.

Hoe kan het beleid dan omgaan met deze problematiek en hoe kan de maatschappij bijdragen aan het oplossen van deze problematiek? Op korte termijn, en dan bedoelen we de periode onmiddellijk na een ingrijpende gebeurtenis zoals de aanslagen in Brussel, zien we vooral een stevige greep naar bijkomende situationeel preventieve maatregelen; maatregelen die tot doel hebben de controle te verhogen en de gelegenheid tot het plegen van aanslagen te reduceren. We denken dan aan technologische maatregelen (bijvoorbeeld meer camera's en meer detectors) of bouwkundige maatregelen (bijvoorbeeld betere scheiding tussen private en publieke ruimtes). Toch zou het niet verstandig zijn uitsluitend te focussen op deze ad-hoc veiligheidsmaatregelen. Hoewel technologische of bouwkundige ingrepen zeker hun plaats kennen binnen een globaal veiligheidsbeleid, wordt het potentieel van de menselijke factor vaak onderschat. Technologische en bouwkundige maatregelen opereren niet in een vacuüm, maar zijn slechts zo efficiënt als de mensen die moeten reageren op of werken met deze maatregelen. Onderzoek toont aan dat de menselijke factor vrijwel steeds kan beschouwd worden als een van dé zwakke schakels in een veiligheidsbeleid, bijvoorbeeld vanwege het foutief gebruik van technologische maatregelen. We kunnen daaruit afleiden dat er nog veel potentieel zit in onderzoek naar *security awareness* of het verhogen van de bewustwording van

het belang van en het omgaan met beveiligingsmaatregelen onder de bevolking (veiligheidspersoneel, werknemers, bezoekers, burgers, etc.). Door in de toekomst meer in te zetten op *security awareness* kunnen situationele veiligheidsmaatregelen niet alleen aangevuld worden met een duurzame vorm van controle, bovendien zal men ook (kosten)effectiever kunnen omspringen met de technologische en bouwkundige veiligheidsmaatregelen.

Op lange termijn is een focus op situationeel preventieve maatregelen echter niet houdbaar en is er een belangrijke taak weggelegd voor beleidsmakers en praktijkwerkers op het vlak van uitwerking en uitvoering van sociaal preventieve initiatieven; initiatieven die inzetten op de oorzaken van radicalisering en het proces van radicalisering trachten te doorbreken. Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat radicalisering, en dus ook religieus geïnspireerd radicalisme, een complex fenomeen is waaraan verschillende factoren ten grondslag liggen. In tegenstelling tot wat velen denken, is religie *an sich* niet de oorzaak van radicalisering, maar wordt het vooral als verschoningsgrond gebruikt om het gebruik van geweld goed te keuren. Oorzakelijke factoren van radicalisering hebben vrijwel steeds te maken met vervreemding, met machteloosheid, met een groeiend wantrouwen tegenover het maatschappelijk systeem van waarden en normen, kortom met een negatief wereldbeeld. Die vervreemding ontstaat niet van vandaag op morgen, maar ontstaat door een samenspel van negatieve individuele en omgevingsfactoren die op een bepaald moment een gevaarlijke cocktail vormen en een proces van radicalisering naar terrorisme in gang zetten. Individueel wordt vervreemding dan bijvoorbeeld bewerkstelligd door een toenemend gevoel van gepercipieerde onrechtvaardigheid, welke deels reëel kan zijn, maar deels ook aangepraat (bijvoorbeeld door rekruteerders). De omgeving kan dat proces van vervreemding dan weer bewerkstelligen door bijvoorbeeld een gebrekkige sociale integratie thuis, op school of op het werk. Sociaal preventieve initiatieven dragen de moeilijke opdracht met zich om dat proces van vervreemding tegen te gaan en een proces van inclusie tot stand te brengen. Frequent wordt ook gewezen naar de economisch achtergestelde wijken waar geradicaliseerden en terroristen wonen en zijn opgegroeid. Economische deprivatie wordt in dat debat vrij snel als oorzaak en meteen ook als oplossing naar voor geschoven, wat kort door de bocht is om verschillende redenen: ten eerste moet economische achterstelling beschouwd worden als slechts één van de triggers die een proces van vervreemding inleiden (niet iedereen uit een economisch achtergestelde wijk gaat vervreemden en radicaliseren) en ten tweede bestaat er niet zomaar een pasklare oplossing voor het wegwerken van economisch achtergestelde wijken of gebieden. Wat echter wel kenmerkend is voor deze economische achtergestelde gebieden en wat in dit debat wel benadrukt dient te worden, is de zwakke collectieve weerbaarheid of doeltreffendheid (in het Engels *collective efficacy*) van de gemeenschappen die leven in deze wijken. In die gebieden heerst doorgaans een zeer zwakke sociale cohesie, is er weinig

vertrouwen onder de bevolking, en is er een gebrekkige informele sociale controle. In dergelijke settings is men niet gauw bereid om een steentje bij te dragen aan het verhogen van het welzijn en de veiligheid in het belang van de gemeenschap. Laat dit nu net essentiële mechanismen zijn die een buffer kunnen vormen tegen het proces van vervreemding. Het opkrikken van de collectieve weerbaarheid in dit type van wijken vormt dan ook een belangrijke uitdaging op lange termijn.

Het blijft hoe dan ook een cruciale vraag welke maatregelen en initiatieven wel werken en welke niet werken. Om deze vraag te beantwoorden, is er nood aan objectief evaluatieonderzoek waarbij de resultaten van elke maatregel worden beoordeeld in het licht van een vooraf bepaalde doelstelling aan de hand van meetbare criteria of indicatoren. Voorafgaand aan een systematische evaluatie van toekomstige maatregelen en initiatieven, dient de huidige aanpak aan een grondige evaluatie onderworpen te worden. Hoewel de aanslagen ondertussen al heel wat pijnpunten hebben blootgelegd met betrekking tot de aanpak van radicalisering en terrorisme, zijn we er van overtuigd dat vandaag beleidswerkers, veiligheidsdiensten en preventiewerkers buitengewone inspanningen leveren om aan deze pijnpunten te remediëren. Zo wordt er gewerkt aan een nieuwe Kadernota Integrale Veiligheid (met een van de tien programma's handelend over radicalisering en terrorisme), waarbij zogenaamde transversale thema's zoals een optimale bestuurlijke aanpak, het internet als faciliterende factor, identiteit gerelateerde problemen en internationale samenwerking ongetwijfeld een cruciale rol zullen spelen.

De uitkomsten van de ondertussen opgestarte parlementaire onderzoekscommissie naar de aanslagen van 22 maart 2016 zullen alvast bepalend zijn voor de initiatieven die moeten genomen worden om de aanpak (van pro-actie tot preventie en nazorg) te professionaliseren en waar nodig ook te vernieuwen. Rekening houdende met de complexe Belgische context, kunnen we verwachten dat zowel politiek, wetgevend, structureel als operationeel zal moeten bijgestuurd worden. Wij hopen dat de bijdragen van de auteurs die aan deze publicatie meewerkten, mede inspirerend zal zijn bij de werking van deze commissie.

En wij hopen vooral dat deze bijdrage een opstap kan betekenen in het dichten van de kloof tussen theorie en praktijk.

Wim Hardyns & Willy Bruggeman